

AYASOFYA CONTROFORT'LARININ BİRİSİNİN
İÇİNDE BULUNAN FRESKLİ ODA

ROOM WITH FRESCOES IN ONE OF THE BUTTRESSES
OF SAINT SOPHIA

Feridun DİRİMTEKİN

Ayasofya Müzesi Yıllığı, sayı III den ayrı baskı

İstanbul 1961 — İstanbul Matbaası

as No: 26185

No: 26182



ÇEKÜL KÜTÜPHANESİ

DEMİRBAŞ NO. 06187

SINIFLAMA NO.

06182

BAĞIŞCI

GELİŞ TARİHİ

AYASOFYA CONTROFORT'LARININ BİRİSİNİN İÇİNDE BULUNAN FRESKLİ ODA

Ayasofya'nın, Sultan türbelerinin bulunduğu güney cephesindeki Controfort'lardan batıdaki Contrefort, bu cephede bulunan diğerleri gibi muhtelif devirlerde değişikliğe uğramıştır. Aşağı kısmı daha geniş olarak güneye doğru uzanan bu Contrefort yukarda darlaşarak bir kule gibi yükselmektedir. Aşağı kısım bir katlı ve üzeri bütün diğer Contrefortlar gibi kurşunla örtülüdür, fakat bu çatı üzerinde Contrefort'un içine girmek için menfezler mevcuttur, bunlar zayıf bir insanın içeri girmesine müsaade edecek kadar büyüktür. Umumi uzunluğu 8.75 m., genişliği 7.30 m. olan bu alt kat uzunluğuna iki bölüme ayrılmıştır. Vaktiyle aralarında irtibat mevcut iken fetihten sonraki tamirlerde yapılan tadilat dolayısıyla bugün birbirinden ayrı bir vaziyete girmişlerdir.

Contrefort'un içinde bulunan bölmelerden doğuda bulunam bir odadan ibarettir ve burada dikkate değer bir şey yoktur.

Batı kısmı ise iç uzunluğu 4,85 ve eni 2,62, meyilli bir vaziyette bulunan tonozun yüksekliği ise ortalama 7 m. dir.

Mekânın içi :

Kuzey duvarları üzerinde vaktiyle Ayasofyayla irtibat temin eden ve Türk devrinde kapanmış olan bir kapı mevcuttur. Doğu duvarı üzerinde de yandaki bölmeye geçmeye yarıyan kapı da sonradan kapatılmıştır.

Güney duvarları görünüş itibariyle Türk devri yapısıdır. Anlaşıldığına nazaran bu duvar Contrefort'un mimar Sinan tarafından takviyesi esnasında ya kesilmiş veya harap bir vaziyette bulunması dolayısıyla yeniden yapılmıştır. Batı duvarı üzerinde görülen ve Türk devrinde kapatılan bir nişe benzeyen yer, bir boşluğa doğru açılmakta olması hasebiyle bir pencere olmalıdır. Çünkü mekânın eski devirde üç tarafı kapalı bulunduğuna nazaran pencere açılmaya müsait yegâne cephe burası idi.

İnşa hususiyetleri :

Hücrenin duvarları fresk bulunan kısımlar hariç sıvasızdır. Bunun için inşa şekli ve yapılan değişiklikler hakkında bir tetkik yapmak müm-

kün olmuştur. Yapı şekli tam bir birlik arzetmemektedir, kuzey duvar üzerinde bulunan kapının doğu kısmında 28 cm. uzunluğunda ve 4 cm. kalınlığında tuğlalardan yapılmış bir yapı görülmektedir. Buna mukabil kapının batı tarafında 38 x 38 x 4,5 cm. büyüklüğünde 6. yüzyılda çok kullanılmış şekilde tuğlalardan yapılmış bir inşaat göze çarpmaktadır. Doğu duvarlarının kuzey nihayetinde 38 x 38 x 4,5 ve örtülü kapı ile bu kısım arasında başka bir devirde yapıldığı bariz olarak görülen 35x35x5 büyüklüğünde tuğlalardan yapılmış bir kısım vardır. Örülu kapının güney tarafında ise kapının hemen yanında 38 x 38 x 4,5 tuğlalardan yapılmış bir yapı duvarın güney nihayetinde ise 41 cm. uzunluğunda ve 5 cm. kalınlığında — belki bir tamir esnasında kullanılmış — tuğlalardan yapılmış bir yapı göze çarpmaktadır. Güney duvarlarının Osmanlı devrinde yapılmış olması lâzım gelen cephesi zemin yakınında nispeten büyük fakat yukarda küçük taşlardan yapılmıştır.

Batı duvarının pencerenin kuzeyinde kalan kısımlarından 37-38 cm. uzunluğunda ve 4 cm. kalınlığında, pencerenin güneyinde bulunan kısımlarında ise 24 cm. uzunluğunda, 4,5 cm. kalınlığında tuğlalardan yapılmış bir yapı şekli görülmektedir.

Bu vaziyet yapı şeklinin bir birlik arzetmediğini açık bir surette göstermekte ve mekânın muhtelif devirlerde bir çok değişikliğe uğradığını belirtmektedir.

Freskler :

Mevcut freskler uzun zaman rutubet ve havasız bir yerde kaldıkları için renklerini kaybetmişlerdir. Bir kısmı müşkülâtla görülebilmektedir. Bunlar Contrefort'un tamiri ve yapılan değişiklikler sırasında tabiatıyla zarar görmüşlerdir. Çünkü Controfort'un takviyesi için mekânın Ayasofya'ya ve yanındaki hücreye açılan kapıları ve batı duvarları üzerinde bulunan pencerenin kapanması lâzım gelmiştir.

1 — Kuzey duvarı üzerinde vaktiyle Ayasofya ile irtibatı temin etmiş olan kapı üzerindeki freskler :

Burada biri kapının ortasına tesadüf eden kısmı üzerinde, diğeri de bunun sağında olmak üzere iki aziz resmi vardır. Vaktiyle solda da bir üçüncü resmin bulunmuş olması kabildir. Bu cephedeki freskler tek katlıdır.

Sağdan sola doğru birinci resim bir erkek azize aittir. Elbisesinin orta kısmında yakasından aşağıya doğru inen beyaz şerit şeklinde, bir

kısım vardır. Elbisesinin diğer kısmı kahverengi bir zemin üzerine siyah çizgili bir şekildedir. Azizin başında NYMBE vardır.

Ortada bulunan resmin bir azizeye ait olmuş olması kabildir. Elbisesi koyu mavidir, yüzü iyi görülememektedir.

2 — Batı duvarları üzerinde bir boşluğa açıldığı için bir pencere olduğunu tahmin ettiğimiz sonradan örülmüş kısım üzerindeki freskler :

Burada üç kat fresk vardır. a — Birinci kat freskler pencerenin yanında yukarıdan aşağıya iner tarzda yapılmış kahverengi kalın bir şeritten ibarettir. Diğer kısımlar 2 ve 3 kat fresk tabakaları altında kalmıştır.

b — İkinci kat freskleri : Birinci kat freskleri ile pencere arasındaki sahada açık kurşunî renkte mermer taklidi tezyinattan ibarettir.

c — Üçüncü kat freskleri : Burada pencerenin üzerinde üç şahıs görülmektedir.

Sağdan birinci: Biraz kalmış sıvalar üzerinde açık renk elbiseli, başı Nymbe'li bir erkek aziz.

İkincisi : Siyah ve beyaz renkli damalı elbiseli bir erkek azizin yalnız belinden yukarı kısmı mevcuttur.

Üçüncüsü : Sakallı bir figürdür. Elbisesinin belinden yukarı kısmı beyazdır. Belden aşağı kısmında; zemin beyaz olup, dikine inen kalın bir kahverengi hat ve bunun etrafında daha ince mavi, siyah ve beyaz hatlar vardır. Bunlar etek ucuna paralel olarak dönmektedir. Beyaz kısımlar çok ince, siyah kısımlar ise daha kalın çizgiler halindedir.

Bunlar Ayasofya ile Ste. İrene arasındaki kazıda meydana çıkarılan Martyrion güney duvarları üzerinde yapılmış ikinci fresk tabakası üzerindeki motiflere tamamiyle benzemektedir. Buna nazaran bu fresklerin XI inci yüzyıl sonu veya XII nci yüzyıl başında yapılmış olması kabildir.

3 — Bu duvarlar üzerinde sonradan örülmüş kapı üzerindeki freskler, burada iki kat fresk görülmektedir :

A — Birinci kat freskleri : Karşıkı taraftaki freskler gibi, kapıya paralel olarak yukardan aşağı inen kahverengi kalın bir şerit ile bunun üstünde kapının üst sövesine paralel bir şekilde yeşil somaki taklidi, iki yanlarında ise Pordhyre taklidi daireler bulunan tezyinattır.

İkinci kat freskleri : Bunlar birisi kapının tam ortası üzerinde, diğer ikisi onun sonunda, ikisi de sağında bulunan aziz resminden ibarettir.

Bu azizlerden en sondaki (kuzeydeki) sakallı bir azizdir. Başında Nymbe vardır. Elbisesi koyu renktir.

İkincisinin başı hariç vücudu görülmektedir. Bunun da yalnız omuzlarındaki mavimsi gri renkteki etole barizdir. Üçüncü aziz de başı Nymbe'li ve sakallı bir azizdir.

Üçüncü ve dördüncü arasında büyük bir fark vardır. Belki de burada görülemiyen bir aziz resmi vardır.

Dördüncü aziz : Çok silik bir vaziyettedir, yalnız Nymbe'si görülmekte ve vücudu güçlükle farkedilmektedir.

İkinci azizin alt tarafında mavi bir zemin üzerinde biraz eğri vaziyette bir salıp görülmektedir. Salibin bu vaziyeti bir elbisenin yakasına veya ön taraflarına yapılan işlemlerdeki şekle benzemektedir. Bu hal burada da vaktiyle bir aziz resminin bulunmuş olması ihtimalini hatıra getirmektedir.

Feridun Dirimtekin

ROOM WITH FRESCOES IN ONE OF THE BUTTRESSES OF SAINT SOPHIA

In the buttresses in the south façade of St. Sophia, where are situated the Sultans' mausoleums, the first buttress, like the other buttresses on that façade, underwent modifications at diverse periods. This buttress extends southwards. The lower part is wider, the upper part narrows and rises like a tower. To-day, in the lower storey, the part projecting southwards is covered with lead like the other storeys, but they have openings by which the buttress may be entered, being large enough to allow a slight man to pass through.

The total length of the first part of the buttress is 8.75 ms. The width is 7.30 ms. The interior is longitudinally divided in two. A communication existed formerly between the two partitions, but in the course of the modifications made in the Ottoman period they are now completely separated. There is only one room in the east partition, and it contains nothing remarkable.

The interior of the west partition measures 4 ms. in length and 2.62 ms. in width. The average height of the vault is 7 ms.

The interior.

In the north wall is a door, which formerly led into St. Sophia, and was walled up in the Ottoman period. In the east wall was another door, which led into the side passage, and was also walled up later.

The south wall, as seen from the interior, is completely of Ottoman structure. It is evident that the wall was either cut when the architect Sinan consolidated the buttress, or that it had fallen into decay and had to be rebuilt.

On the north wall is seen a place walled up in the Ottoman period. It must have been a window, because it is in the outer façade, which is most suitable for a window, as the room, even in ancient days, was closed on the three other sides.

Peculiarities in the structure.

The walls of the cell — excepting the parts with frescoes — are not plastered. It has therefore been possible to examine the original structure and the later modifications. The structure is not quite homogeneous. In the eastern part of the north wall is a structure consisting of bricks 28 cms. in length and 4 cms. thick. On the west side of the door is a structure consisting of bricks measuring 38 cms. x 38 x 4, which were in general use in the 6th century. A little further, immediately north of the walled door is a structure joined to the former, and consisting of square bricks with sides of 35 cms. On the south side of the same door is seen a structure consisting of bricks measuring 38 cms. x 38 x 4.5. At the end is a structure consisting of bricks measuring 41 cms. x 41 x 5, perhaps used in reparation.

The façade of the south wall must have been made in the Ottoman period. It is built with comparatively large stones in the lower part, and small stones in the higher part.

The north wall, in the part north of the window, is built with bricks measuring 37 or 38 cms. in length, and 4 cms. thick. The part south of the window is built with bricks 24 cms. in length and 4 cms. thick.

All this shows clearly the want of homogeneity in structure, and proves that the wall has undergone many modifications at diverse periods.

The frescoes.

The frescoes extant remained a long time in a damp place, without being aired. Some are hardly discernible. They have suffered during the repairs and modifications made in the buttress in the Ottoman period, when the doors which made the room communicate with the adjoining cell and with St. Sophia were walled up, together with the windows in the west wall.

1. The frescoes on the north wall, above the door which formerly led into St. Sophia.

Here is only one layer of frescoes. Two figures of saints are seen in the part above the door, one in the middle, and the other on the right of the first figure. There may possibly have been a third on the left side.

The first figure on the right is a male saint. In the middle of his robe

is a white band extending down. The rest of the robe is brown, with black stripes. The head is nimbate.

The middle figure may be a female saint. The robe is dark blue. The face is not clearly discernible.

2. Three layers of frescoes are discernible on the west wall, above the place which was walled up at a later date, and which presumably was a window, because it is in the outer façade.

a. First layer. A broad brown band extends down to the side of the window. The other parts of the representation remain hidden under the second and third layers of frescoes.

b. The second layer consists of ornaments in imitation of pale gray marble, in the area between the first layer of frescoes and the window.

c. In the third layer three figures are seen above the window. The first on the right, on the slightly raised plaster, is a male saint. The head is nimbate.

The second is a male saint robed in chequered white and black. Only the part above the waist remains.

The third is a saint, bearded. The garment is white above the waist, and the lower part consists in a reddish brown tunic forming a broad vertical band, on each side and below are very dark blue and black vertical and horizontal stripes on a white ground. In his hand he holds a book. The white parts of the garment are drawn in very thin lines and the black parts in thicker lines. They are quite similar to the designs on the two layers of frescoes on the south wall of the Martyrion which was discovered in the excavations between St. Sophia and St. Irene. Therefore our frescoes can be dated in the end of the 11th or the first half of the 12th century.

3. The frescoes on the east wall, above the door walled up at a later date.

Here are discernible two layers of frescoes.

a. Those in the first layer are similar to the frescoes on the opposite wall. Parallel to the door is a broad vertical brown band, and above that, parallel to the lintel of the door, are ornaments imitating green marble, and on each side circles imitating porphyry.

b. In the second layer are discernible four figures of saints. One is

just above the middle of the door, the other two are left of the first, and the fourth on the right. The saint on the extreme left (north) is bearded and nimbate. The robe is of a dark color.

In the second figure the head is wanting. The bluish gray stole on the shoulders is alone clearly visible.

The third figure is again a saint bearded and nimbate.

Between the third and fourth figures is a large blank. Perhaps there also was a saint, now disappeared.

The fourth figure is very much effaced. Only the nimbus is clearly visible. The body is hardly visible.

Below the second saint is seen a cross in a slightly inclined position, on blue ground. The position of the cross is like that of the crosses embroidered on the collar or breast of a garment, and this indicates that possibly a figure of a saint may have existed there.

Feridun Dirimtekin